

Nr 24.

Ankom till riksdagens kansli den 16 mars 1920 kl. 4 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 24, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om ecklesiastik jords styckning och upplåtande för nybildning av mindre jordbruk.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 20, har herr *Wohlén* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte genom kyrkofondskommittén eller eljest på sätt som befinnes lämpligast föranstalta om utredning, i vad mån den ecklesiastika jorden inom riket må kunna i vidsträcktare omfattning, än vad som för närvarande är författningsenligt möjligt, styckas och upplåtas i och för nybildning av mindre, men självständiga jordbruk, samt för riksdagen snarast möjligt framlägga resultatet av en sådan utredning jämte förslag till av utredningen betingade ändringar i den ecklesiastika boställsordningen den 9 december 1910 och andra ifrågakommande författningar.

Motionen.

Beträffande motiveringen till denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Över ifrågavarande motion har utskottet inhämtat yttrande av kyrkofondskommittén, vilket yttrande såsom bilaga bifogas detta utlåtande.

Yttrande av kyrkofondskommittén.

Egnahemsrörelsens stora betydelse för vårt land har tidigare erkänts av statsmakterna bl. a. genom inrättandet av egnahemslåne- och jordförmedlingsfonden ur vilka fonder lån utlämnas för upphandlande av jord för egnahemsändamål. Statlig verksamhet med syfte att direkt ställa

Utskottet.

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 12 saml. 2 avd. 11 häft. (Nr 24.) 1

publik jord till förfogande för dylikt ändamål förekommer vid de årligen skeende försäljningarna av kronofastigheter. Förslag om åtgärder i dylikt syfte torde även vara att vänta från den s. k. kolonisationskommittén, som har att avgiva förslag beträffande åtgärder för främjande av kolonisation å kronans marker i Norrland och Dalarna med undantag av trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker.

Förevarande motion avser åtgärder för att den statliga verksamheten med syfte att direkt ställa jord till mindre bemedlades förfogande för nybildning av mindre jordbruk skulle kunna bedrivas i större utsträckning, än vad hittills skett. Motionärerna anse dylik verksamhet särskilt betydelsefull, ej minst med hänsyn till att det allmänna härvid äger oinskränkt möjlighet tillse, att den jord, som utbjudes, har lämplig beskaffenhet och belägenhet för egnahemsändamål samt att priset å jorden icke för egnahemsbyggaren otillbörligt uppstegras. I motionen fästes nu uppmärksamheten på den avsevärda utvidgning av den direkta statliga egnahemsverksamheten, som skulle kunna ernås, därest den ecklesiastika jorden inom riket i större omfattning, än vad som nu är författningens enligt möjligt, kunde tagas i anspråk för ifrågavarande ändamål.

Enligt 62 § av gällande ecklesiastik boställsordning finnes möjlighet till försäljning av löneboställe eller del därav, därest prästgården med hänsyn till boställshavarens tjänsteverksamhet är olämpligt belägen, eller om boställe eller del därav på grund av särskilda omständigheter ej kan för sitt ändamål bibehållas utan synnerlig olägenhet eller mot skälig avgift utarrenderas. Möjlighet till försäljning av löneboställe eller del därav förefinnes jämväl i det fall, att bostället till följd av belägenhet i eller invid stad eller stadsliknande samhälle kan med synnerlig fördel styckas till tomter. I samtliga fall föreskrives emellertid, att frågan om försäljning skall prövas av Kungl. Maj:t. Då dylik försäljning jämväl förutsetter särskild utredning om köpeskillingens fördelning med hänsyn till kyrkofondens eventuella andel i boställets avkomst, är det förklarligt, att denna utväg icke anlåtats i större utsträckning.

I likhet med motionärerna anser utskottet, att det för egnahemsrörelsens främjande skulle vara synnerligen gagneligt, därest möjlighet kunde öppnas för ett utnyttjande i större utsträckning av den ecklesiastika jorden för nybildning av mindre, självständiga jordbruk, varför utskottet ansett sig kunna tillstyrka bifall till motionen. Ett ytterligare stöd för utskottets uppfattning i fråga om lämpligheten av en utredning i det av motionärerna påkallade syftet synes utskottet ligga däri, att det

visat sig vara förenat med stora svårigheter att få löneboställena på fördelaktigt sätt utarrenderade. Av kyrkofondskommitténs yttrande inhämtas, att dessa svårigheter huvudsakligen härleda sig av den arrendatorn enligt boställsordningen påvilande, genom den enorma prisstegringen å byggnadsämnen och arbete betungande byggnadsskyldigheten och på vissa håll även i någon mån på grund av föreskrifter om tillhandahållande till visst pris av livsförnödenheter och tjänstbarheter åt prästerna. »Till följd härav», anför kommittén, »hava flera hundra ecklesiastika löneboställen måst utarrenderas under hand på kort tid och utan den av synen föreskrivna byggnadsskyldighet för arrendatorn. Den nedsättning i arrendet, som betingas av att arrendatorn åtar sig nybyggnadsskyldigheten, medför icke sällan behov av uttaxering av ökade församlingsavgifter samt direkt eller indirekt minskning i kyrkofondens inkomster eller ökning av dess utgifter. Ett åsidosättande åter av nybyggnadsbehovet genom befrielse från nybyggnadsskyldigheten liksom en utarrendering på kort tid medför fara för boställenas försämring och utsugning till kanske obotligt men för deras framtida avkomst.»

Då utskottet sålunda funnit sig böra tillstyrka motionen, vill utskottet särskilt understryka den av motionärerna uttalade uppfattningen, att inga åtgärder böra vidtagas, som kunna befaras minska de kapitaltillgångar, vilka äro av natur att utgöra kyrkojord, eller göra dessa kapitaltillgångar mindre fruktbarande. De äganderättsliga förhållanden, som för närvarande bestå med avseende å dessa kapitaltillgångar, böra givetvis utan förändring gälla i fråga om de vederlag i rörligt kapital, som skulle inflyta.

En blivande utredning av den föreliggande frågan synes utskottet jämväl böra taga hänsyn till den inverkan ett tillgodoseende av motionärernas önskemål kan hava på de ändamål den ecklesiastika jorden är avsedd att tjäna.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att första kammaren för sin del måtte besluta,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte genom kyrkofondskommittén eller eljest på sätt som befinnes lämpligast föranstalta om utredning, i vad mån den ecklesiastika jorden inom riket må kunna i vidsträcktare omfattning, än vad som för närvarande är författningsenligt möj-

ligt, styckas och upplåtas i och för nybildning av mindre, men självständiga jordbruk, samt för riksdagen snarast möjligt framlägga resultatet av en sådan utredning jämte förslag till av utredningen betingade ändringar i den ecklesiastika boställsordningen den 9 december 1910 och andra ifrågakommande författningar.

Stockholm den 16 mars 1920.

På utskottets vägnar:

OSKAR NYLANDER.

Närvarande: Herrar *Nylander, Larsson, Norling, von Hofsten, Westman,**
Malmberg och *Almkvist.**

* Ej närvarande vid justeringen.

Bilaga.

Till Riksdagens första kammarens andra tillfälliga utskott.

I skrivelse den 16 februari 1920 har riksdagens första kammarens andra tillfälliga utskott anhållit, att kyrkofondskommittén ville avgiva yttrande över en inom första kammaren av herr Wohlin m. fl. väckt motion (nr 20) angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om ecklesiastisk jords styckning och upplåtande för nybildning av mindre jordbruk.

Med anledning härav får kommittén, som denna dag till Kungl. Maj:t avgivit infordrat utlåtande över en i riksdagens andra kammare av herr Olsson i Kullenbergstorp m. fl. väckt motion i ovanberörda ämne, såsom yttrande åberopa, vad kommittén i sagda, uti avskrift här närslutna underdåniga utlåtande i saken anført.

Stockholm den 6 mars 1920.

På kyrkofondskommitténs vägnar:

Johan Widén.

H. Nordström.

Kyrkofondskommitténs underdåniga utlåtande den 6 mars 1920 angående styckning av den ecklesiastiska jorden för nybildning av mindre jordbruk m. m.

TILL KONUNGEN.

Genom nådig remiss den 13 februari 1920 har kyrkofondskommittén anbefallts att till Eders Kungl. Maj:t skyndsamt inkomma med yttrande över två i riksdagens andra kammare väckta motioner, *den ena* (nr 48) av herr Olsson i Kullenbergstorp med flera om skrivelse till Kungl. Maj:t angående möjliggörande i vidsträcktare omfattning av den ecklesiastiska jordens styckning och upplåtande för nybildning av mindre jordbruk och *den andra* (nr 118) av herr Åkerlund om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undvikande av vidlyftiga och dyrbara ny- och ombyggnader vid de ecklesiastiska löneboställena m. m.

Med anledning härav får kyrkofondskommittén i underdånighet anföra följande.

När det, såsom motionärerna ifrågasätta, gäller att i vidsträcktare mån än som för närvarande är författningsenligt möjligt stycka och för skapande av mindre, men självständiga jordbruk upplåta den ecklesiastika jorden, är detta en fråga, som icke enbart kan ses ur den sociala synpunkten att söka skapa en mängd nya självständiga jordbruk, utan som måste skärskådas jämväl med hänsyn till det ändamål, som den ecklesiastika jorden har att fylla, och till de intressen av skilda slag, som på grund härav äro med denna jord förknippade.

I avseende å den ecklesiastika jorden bar man att skilja mellan å ena sidan den jord, vars avkastning disponeras för avlöning av de territoriella församlingarnas prästerskap, och å andra sidan lektorernas jordar, klockarnas boställen, biskoparnas boställen och andra på lön anslagna hemman och lägenheter samt kyrkornas jordar. Beträffande den första gruppen, varom här närmast synes vara fråga, innefattar denna olika slag av boställen. En stor del av boställena äro av socknemännen själva anskaffade, ofta redan vid tiden för sockenkyrkornas första byggande, alltså under den tidigare medeltiden, andra äro av enskilda för ändamålet donerade och andra åter och dessa huvudsakligen komministrarnas boställen av kronan anslagna till prästernas avlöning. Boställena uti ifrågavarande första grupp kunna dessutom skiljas i sådana, där avkastningen av inägojorden direkt ingår till kyrkofonden, och sådana, vilkas avkastning av församlingarna omedelbart disponeras till avlöning av deras prästerskap.

De boställen, vilkas avkastning disponeras för avlöning av de territoriella församlingarnas prästerskap, torde svårligen kunna betraktas såsom jord under allmän disposition i samma mening som kronans egna domäner. De äro upplåtna för ett särskilt ändamål, som på det närmaste berör vederbörande församlings speciella intressen och rättigheter ävensom en hel tjänstemannakårs rätt. I den mån det kan komma i fråga att annorledes än för oförmålda ändamål disponera den ecklesiastika jorden, lärer och bliva nödigt att uppmärksamma dessa särskilda intressen och rättigheter och den betydelse dessa hava med hänsyn till sättet för egendomens tillkomst.

Beträffande de boställen, vilkas avkastning av församlingarna omedelbart disponeras till avlöning av deras prästerskap, är, så vitt angår nyreglerade pastorat, att erinra *dels* att de enligt 19 § ecklesiastika boställsordningen skola vara genom myndigheternas försorg utarrenderade, *dels ock* att deras avkastning skall tagas i anspråk för prästerskapets avlöning i den ordning, som stadgas i 19 § löne-regleringslagen. Enligt detta lagrum skola till bestridande av de för kyrkoherde och komminister fastställda löner jämte ersättning och arvode åt s. k. ständig adjunkt, i den mån sådant erfordras, i nedan nämnd ordning användas:

1:o församlingsavgifter till belopp ej överstigande tre öre för varje helt eller påbörjat tiotal kronor av hela inkomstbeloppet inom pastoratet;

2:o arrende av de inom pastoratet belägna löneboställen, med vissa undantag;

3:o avgälder av lägenheter, avsöndrade eller upplåtna från vissa boställen, samt ränta å vissa avlöningsmedel;

4:o skogsförsäljningsmedel från de i 2 mom. avsedda boställen, årligen

utgående ur kyrkofonden med högst det av Konungen beträffande varje boställes skog fastställda belopp, som för viss tidsperiod beräknats motsvara skogens behållna årliga avkastning;

5:o församlingsavgifter, utöver vad i 1 mom. sägs, till erforderligt belopp.

Enligt 21 § löneregringslagen äger pastorat, som för bestridande av ifrågavarande avlöningar uttaxerat mer än 6 öre för varje helt eller påbörjat tiotal kronor av hela inkomstbeloppet inom pastoratet, utbekomma ersättning av kyrkofonden för det överskjutande beloppet.

Vad kyrkofonden angår, skola jämlikt 1 § lagen om kyrkofond den 9 december 1910 de prästerskapet i territoriella församlingar anslagna medel, som i denna lag angivas, under benämning kyrkofonden användas för kyrkliga ändamål på sätt i berörda lag bestämmes.

Bland kyrkofondens inkomster anges i 3 § dels dit direkt ingående arrende av vissa löneboställen, dels medel, som inflyta för försäld skog från prästerskapet anslagna boställen med vissa undantag, dels ock överskott, som uppstå i pastorat å årligen inflytande avlöningsmedel, sedan därav tagits i anspråk, vad för året erfordras till gäldande av de för prästerskapet därstädes fastställda löner.

Utom de ersättningar, som enligt 21 § löneregringslagen utgå från kyrkofonden till vissa pastorat, har kyrkofonden att bestrida en mängd andra utgifter för kyrkliga ändamål såsom ålderstillägg och skjutsersättningar m. m. till det ordinarie prästerskapet, arvoden m. m. åt det extra ordinarie prästerskapet, prostarvoden, emeritilöner till präster, anslag till främjande av den kyrkliga organisationen samt lönetillskott till prästerskapet i ännu icke nyreglerade pastorat m. m.

Beträffande de ecklesiastika boställsskogarna är i sammanhang med 1910 års ecklesiastika lönelagstiftning genom nådig kungörelse den 9 december 1910 angående grunder för ändringar i lagstiftningen om ecklesiastika boställsskogar stadgat,

att skogs- och hagmark å samtliga åt prästerskapet i territoriella församlingar anslagna löneboställen skola ställas under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning;

att skog å löneboställe skall i första rummet användas till boställets hushållsbehov, därefter för tillgodoseende av tjänstinnehavarens behov av ved, och därefter till virke åt pastoratet för uppförande och underhåll av laga hus och hägnader å prästgård samt, om tillgång jämväl därtill finnes, åt församling för kyrkobyggnad;

samt att återstoden skall försälgas och försäljningsmedlen ingå till kyrkofonden, varifrån, på sätt förut nämnts, erforderliga belopp tillhandahållas för församlingarna för prästerskapets avlöning.

Av denna redogörelse framgår, att här ifrågakomna boställen äro insatta som ett viktigt led bland de prästerliga avlöningstillgångarna, i följd varav pastoraten i synnerligen hög grad äro beträffande sin ekonomi beroende av boställena — inberäknat skogstillgångarna — och deras ekonomiska utnyttjande. De äro, såsom av redogörelsen jämväl inhämtas, av väsentlig betydelse även för hela det ecklesiastika avlöningssväsendets uppehållande och den kyrkliga organisationens utveckling.

Vad nu särskilt skogsavkastningen beträffar, är densamma av den största betydelse för hela det prästerliga avlöningstväsendet. Utom det viktiga intresse församlingarna hava att virke finnes att kostnadsfritt tillgå från dessa boställens skogar för byggnad och underhåll av laga hus å löneboställena och prästgårdarna, för kyrkobyggnad och till ved åt boställsarrandatorerna samt det intresse prästerskapet har att därifrån gratis erhålla bränsle, äro församlingarna för avlöning av prästerskapet i hög grad beroende av den avkomst från dessa skogar, som inflyter till kyrkofonden, och som därifrån i mån av behov i viss ordning kommer dem till godo.

Vad åter angår inägojorden, har dess ursprungliga syfte varit att förse prästerna med bostad och livsuppehälle. Detta syfte har genom den nya lönelagstiftningen i så mån omlagts, att bostad tillhandahålles prästen genom en från bostället avskild prästgård, under det att lönebostället i övrigt utarrenderas och arrendet av församlingen användes till prästens avlöning, varjämte arrendatorn i arrendekontraktet kan tillförbindas att mot måttlig ersättning tillhandahålla prästen vissa erforderliga livsförnödenheter och tjänstbarheter.

Av vad sålunda anförts, torde framgå, att en mera allmän försäljning av den ecklesiastiska egendom, varom här är fråga, komme att medföra konsekvenser av vittgående beskaffenhet, konsekvenser, vilka icke kunna överskådas utan en nog så ingående undersökning. Flerahanda problem framställa sig till begrundande vid en sådan undersökning. Ett par exempel torde belysa detta. I avseende å skogen måste sålunda utredas huruvida för de olika lotter, vari man tänkt sig boställsjorden kunna styckas, skall från boställets skog avskiljas skog för husbehov, ett förfarande, som ofta torde leda till att den återstående skogen blir otillräcklig för tillgodoseende av prästens rätt till bränsle och församlingens rätt till virke till prästgård och kyrkobyggnad, och som i alla händelser torde minska såväl pastoratets intäkter för prästens avlöning som möjligheten för kyrkofonden att fullgöra sina förbindelser. Vidare torde behöva undersökas, på vilket sätt prästen skall kunna erhålla tillgång till vissa livsförnödenheter och tjänstbarheter, t. ex. genom avskiljande, där så kan ske, åt honom av en småbrukslott. Även uppkommer den viktiga och svåra frågan, huru de medel, som inflyta genom sådan massförsäljning, skola kunna placeras på ett för församlingarna betryggande sätt och med iakttagande av att tillgångarnas realvärde bibehålles för framtiden. Uti en i viss mån närbesläktad fråga har kyrkofondskommittén i underdånig skrivelse den 21 oktober 1918, i anledning av den värdeminskning, som kyrkofondens i obligationer placerade tillgångar genom penningvärdets fall undergått, hemställt, att för bevarandet av och sannolik tillväxt i värdet av kyrkofondens tillgångar en del av fondens årliga överskott måtte avsättas för inköp av lämpligt belägen skogbärande mark. Möjligen torde här kunna sökas ett uppslag för en lämplig placering av de vid eventuell styckning inflytande medel.

De svårigheter, som i oroväckande grad visat sig att få löneboställena på fördelaktigt sätt utarrenderade och som i den ena av motionerna blivit föremål för beaktande, giva redan de förvisso anledning att överväga icke blott vilka ändringar i sättet och villkoren för sådan utarrendering och i förvaltningen av dessa boställen böra genomföras utan ock huruvida genom försäljning i större utsträckning än hittills skett av vissa av dessa löneboställen bättre avkomst av

deras värden och lindrigare förvaltning skulle kunna vinnas. Dessa svårigheter härleda sig huvudsakligen av den arrendatorn enligt boställsordningen påvilande, genom den enorma prisstegringen å byggnadsämnen och arbete betungande byggnadsskyldigheten och på vissa håll även i någon mån på grund av föreskrifter om tillhandahållande till visst pris av livsförnödenheter och tjänstbarheter åt prästerna. Till följd härav hava flera hundra ecklesiastika löneboställen måst utarrenderas under hand på kort tid och utan den av synen föreskrivna byggnadsskyldighet för arrendatorn. Den nedsättning i arrendet, som betingas av att arrendatorn åtar sig nybyggnadsskyldigheten, medför icke sällan behov av uttaxering av ökade församlingsavgifter samt direkt eller indirekt minskning i kyrkofondens inkomster eller ökning av dess utgifter. Ett åsidosättande åter av nybyggnadsbehovet genom befrielse från nybyggnadsskyldigheten likasom en utarrendering på kort tid medför fara för boställenas försämring och utsugning till kanske obotligt men för deras framtida avkomst.

I viss mån har kyrkofondskommittén, med beaktande av dessa missförhållanden, haft hithörande frågor under behandling. Sålunda har kommittén i underdånigt utlåtande den 17 mars 1916 föreslagit förordnande av kronoombud vid syner å ecklesiastika löneboställen enligt 64 § beställsordningen, vid vilka syner bestämmas, huru löneboställena skola bebyggas, för att i och för tillgodoseende av det allmännas intresse denna bebyggelse må ske på det mest praktiska och ekonomiska sätt. Denna framställning har föranlett utfärdande av nådigt cirkulär den 30 juni 1916 till Konungens befallningshavande och domkapitlen angående förordnande av kronoombud vid vissa ecklesiastika boställsyner. Vidare har kommittén i underdånigt utlåtande den 19 juni 1917 avgivit förslag till beredande av byggnadslån ur kyrkofonden åt arrendatorer av ecklesiastika löneboställen för att underlätta boställenas bebyggande, vilket ärende ännu icke blivit av Eders Kungl. Maj:t avgjort. Ävenledes har kommittén i underdånigt utlåtande den 27 januari 1920, i anledning av ovanberörda fråga om behållande under tjänstinnehavarens bruk av viss del av löneboställe och för vinnande av bästa möjliga utarrendering av löneboställena, hemställt, att cirkulär måtte utfärdas till domkapitlen och länsstyrelserna i syfte att syn enligt 64 § boställsordningen må hållas snarast möjligt, och att arrendeuppskattningsmännen bliva i så god tid förordnade, att förslag från dem till vederbörande löneboställes utarrendering och därav betingad bebyggelse kan föreligga vid berörda syn. Vad sålunda från kommitténs sida åtgjorts i saken är givetvis ej tillräckligt utan äro ytterligare utredningar och därav föranledda åtgärder erforderliga.

Kyrkofondskommittén, som i detta yttrande icke torde hava att ingå på de av motionärerna väckta frågornas sociala betydelse, har däremot på grund av sitt huvuduppdrag, som avser förslag till en bättre förvaltning av de ecklesiastika avlöningstillgångarna och således jämväl jord och skog, velat fästa uppmärksamheten på nödvändigheten av att vid en utredning av detta ämne överväga de spörsmål, som kommittén här ovan berört i den viktiga del, de hava inverkan på möjligheten att fullgöra de samhällsuppgifter, som lagstiftningen om den ecklesiastika jorden avsett att fylla.

Det behov, som motionärerna velat tillgodose med anlåtande av ecklesiastisk jord, och den inverkan detta tillgodoseende kan hava på de ändamål den eckle-

siastika jorden är avsedd att tjäna, synes kommittén emellertid vara spörsmål, som böra göras till föremål för en allsidig utredning.

Remissakten återställes.

Stockholm den 6 mars 1920.

Underdånigst

Johan Widén.

Hugo Tigerschiöld.

Casten von Otter.

H. Nordström.

Rätt avskrivet betygar

H. Nordström,
kyrkofondskommitténs sekreterare.
